

סיפוח דוחק פיתוח

שני מפעלי התיישבות, שני סדרי יום לאומיים

שלמה סבירסקי • ירון הופמן־דישון • אתי קונור־אטיאס

יוני 2019

הסכסוך הישראלי-פלסטיני הוא בעל השלכות לא רק במישור המדיני הבינלאומי ולא רק במישור הפוליטי אלא גם על סדר היום החברתי-כלכלי הפנים-ישראלי.¹

אפשר להמחיש זאת באמצעות השוואה בין שני מפעלי התיישבות ישראליים: עיירות הפיתוח, שהוקמו לפני מלחמת ששת הימים, וההתנחלויות, שהקמתן החלה מיד לאחר אותה מלחמה ואשר הפכו לפרויקט לאומי של ממש לאחר 1977.

פרויקט עיירות הפיתוח מייצג סדר יום לאומי שעיקרו חיזוק וביסוס של המדינה שהוקמה בגבולות 1948, תוך השקעה בקליטה וביישוב של מאות אלפי עולים, במקרים רבים באתרים של יישובים פלסטיניים שנכבשו באותה מלחמה. סדר יום זה כלל, ברוח התקופה, הבטחה של פיתוח ושל פרנסה, חינוך, השכלה ורמת חיים.

פרויקט ההתנחלויות מייצג סדר יום שעיקרו הרחבת גבולות המדינה מעבר לגבולות 1948. עוד בטרם היה סיפק למדינה לעכל את השטחים והאוכלוסייה שנוספו באותה מלחמה, היא החליטה להרחיב את אחיזתה גם בשטחים שנכבשו ב-1967, תוך מניעת הקמתה שם של מדינה פלסטינית ריבונית – גם אם פירוש הדבר הארכה נוספת ולמעשה ללא סוף נראה לעין של הסכסוך עם הפלסטינים.

פרויקט ההתנחלויות מבטיח כי הסיפוח ימשיך לדחוק לשוליים את הפיתוח, כאשר הכוונה כאן היא לא רק לעיירות הפיתוח אלא לכלל היישובים וקבוצות האוכלוסייה הזקוקים לשדרוג משמעותי של רמת החיים ובהם היישובים הערביים והשכונות ה"דרומיות" בערים הגדולות.

עיירות הפיתוח

פיתוח הוא מושג נושא בשורה. בתקופה שלאחר מלחמת העולם השנייה, הוא שימש מעין הבטחה של המערב העשיר לארצות אמריקה הלטינית, אסיה ואפריקה, להעלותן לדרגתו־שלו. אמנם, הפיתוח הנדון היה כרוך בקבלת ההגמוניה המערבית – אידיאולוגית, כלכלית ומדינית, אך ההבטחה קסמה מאוד לרבות מן הארצות שהפכו באותן שנים לראשונה לעצמאיות. היא קסמה גם לישראל הצעירה, שהתקשתה לפרנס את אוכלוסייתה הגדלה והולכת. ישראל עצמה, בתורה, השתמשה במושג כדי לשדר בשורה של שדרוג כלכלי־תרבותי לעולים היהודיים שהגיעו באותן שנים ארצה, בעיקר אלה מארצות ערב.

הפיתוח, כיוון שכלל מרכיבים רבים, נתפס כמשימה של המדינה, של הממשלה. "המדינה המפתחת" היא שיזמה ובנתה תשתיות ומפעלים והעניקה חינוך והכשרה. בישראל, שני היזמים הבולטים בעידן הפיתוח לא היו טייקונים פיננסיים ואפילו לא סתם מיליונרים אלא שני שרי ממשלה: לוי אשכול, שר האוצר וראש הממשלה ופנחס ספיר, שר האוצר ושר המסחר והתעשייה. פיתוח – קליטת עלייה, דיור וחינוך, השקעות והכשרה – כל אלה נהנו באותן שנים ממיקום גבוה בסדר היום הלאומי.

בעקבות מלחמת ששת הימים בחרה ממשלת ישראל להפוך למעצמה אזורית. הכסף הגדול הלך לצבא, לתעשיות הביטחוניות ולהחזקת השטחים, כולל באמצעות התנחלויות.

מדיניות הפיתוח איבדה ממרכזיותה. ב-1985 נחקק מושג הפיתוח כמעט לחלוטין, כאשר ממשלת ישראל הכריזה כי היא לא תהיה עוד הכוח המוביל את המשק וכי ההובלה תועבר לידי המגזר העסקי הפרטי. תוך כדי כך נדחקה מדיניות הפיתוח מפני אידיאולוגיה של צמיחה. צמיחה, כידוע, היא מושג צר יותר מפיתוח: בעוד שזה האחרון ייצג חזון אנושי ותרבותי נרחב, המושג צמיחה מתרכז כל כולו בהיקף הפעילות הכלכלית. אפשר להשיג צמיחה גם כאשר לא כל חלקי החברה עומדים על דרגת פיתוח דומה. לכאורה, מדובר היה רק בהחלפת האוחזים בהגה. בפועל היה זה שינוי יסודי, שכן בעלי הון אינם רואים עצמם אחראים לפיתוח: העסק שלהם הוא הרחבת הפעילות הכלכלית – של עצמם, בראש ובראשונה; דהיינו צמיחה.

כיום, ישנו רק הקשר אחד שבו עדיין נמצא שימוש למושג פיתוח, כמעין שריד של עידן הולך ומתרחק. עיירות הפיתוח.

עיירות הפיתוח הוקמו בעשורים הראשונים לאחר קום המדינה. מלכתחילה היתה הבטחת הפיתוח שלהן בעייתית: הן הוקמו בדרך כלל רחוק מן המרכז, סבלו שנים ארוכות מהיעדר תשתית כלכלית ומאבטלה גבוהה. במקום שישמשו מרכזי שירות עירוניים לסביבתן הכפרית, הן התקשו להתחרות בקיבוצים ובמושבים שבקרבתן. בעוד שהמרכז פנה בכיוון של תעשיות היי טק, עיירות הפיתוח נשענו על תעשיות מעוטות־טכנולוגיה. ההבטחה שהיתה גלומה במושג "פיתוח" פינתה מקום להשלמה עם מיקומן רחוק מן המרכז. משימת הפיתוח נקטעה זמן רב לפני שהושלמה. את מקומה תפס מושג חדש:

פריפריה.

פריפריה היא מושג נטול הבטחה. הוא מציע רק אחד משני הפתרונות הבאים: חיבור תחבורתי למרכז הארץ ו/או ניסיונות למשיכת "אוכלוסייה חזקה" ממרכז הארץ להתיישבות בפריפריה.

עיירות הפיתוח עברו במהלך השנים שינויים רבים. אולי החשוב שבהם היה קליטתם של אלפי עולים ממחוזות ברית המועצות לשעבר. כיום (2017) מתגוררים בהן כ-850 אלף תושבים. בגדולה שבהן, בית שמש, מתגוררים 115 אלף. עם זאת, רובן מדורגות באשכולות חברתיים-כלכליים נמוכים – 3 עד 5. בית שמש עצמה מדורגת באשכול 2 הנמוך. רק כרמיאל, יקנעם עלית ויבנה מדורגות באשכולות 6 ו-7. חמש עשרה מתוך עשרים וחמש העיירות מוגדרות כבעלות רמת יציבות נמוכה, כלומר, מצויות בתכנית התייעלות או בתכנית הבראה.²

בעת כתיבת שורות אלה פורסם כי הממשלה החליטה על מיזם ה"מבקש לאפשר פיתוח והשקעה משמעותיים [של ערי פיתוח]... על ידי גיבוש תכנית עסקית לכל עיר". בשלב ראשון מדובר בפיילוט שייערך בארבע ערי פיתוח: דימונה, אופקים, עכו וקרית שמונה. המיזם קם על רקע מה שהידיעה מגדירה כ"הזנחה ארוכת שנים".³ ובמלים שלנו – פיתוח שנזנח באיבו.

כמובן שיש להמתין ולראות מה יעלה המיזם, שהרי ההזנחה שבה אנו מדברים התבטאה בין השאר גם בהפרחתן התכופה של הבטחות רבות אחרות שמעולם לא קוימו.

ההתנחלויות

והנה, עוד הפיתוח הולך ומתרחק מעיירות הפיתוח ועוד הן הופכות לפריפריה, הלך וקם לו במרכז הארץ פרויקט התיישבות לאומי חדש.

ההתנחלויות.

ההתנחלויות הראשונות הוקמו מיד לאחר המלחמה ב-1967. עשרים שנה לאחר מכן היה עדיין מספר המתנחלים קטן, יחסית – כ-50,000. כיום הן מונות כ-600,000, כולל התושבים הישראליים של השכונות הירושלמיות שסופחו לאחר המלחמה; ללא שכונות אלה המספר הוא כ-400,000⁴.

שלא כמו עיירות הפיתוח, ששמן נושא בחובו את ההבטחה של הצטרפות לעולם המפותח, ההתנחלויות נושאות מסר אחר, שאינו כלכלי-חברתי אלא פוליטי-מדיני: שליטה ישראלית על השטחים הפלסטיניים שנכבשו ב-1967. מסר זה נגזר, כמובן, מן הפרויקט הלאומי החדש, הלא הוא טיפוח המעמד של מעצמה אזורית.

להתנחלויות יש בהחלט גם צד כלכלי-חברתי. אפשר להמחיש זאת באמצעות חלוקה של המתנחלים לשלוש קבוצות מובחנות למדי. בראש צועדים המתנחלים הקרויים "אידיאולוגיים", שרובם נמנים עם הציונות הדתית-לאומית. הם ניצלו את הסיוע הנדיב שמעניקה להם הממשלה כדי לבסס לעצמם רמת חיים דומה לזו של היישובים הקהילתיים בתוך תחומי הקו הירוק. אחריהם באים המתנחלים המוכרים כ"משפרי דיור" או "מתנחלי איכות חיים", תושבי היישובים העירוניים הגדולים ביהודה ושומרון – מעלה אדומים, אריאל וגבעת זאב; אלה נהנים מתנאי

דיור ושירותים ציבוריים טובים מאלה שהיו להם בתוך תחומי הקו הירוק. הקבוצה השלישית היא זו של החרדים הגרים בעמנואל, במודיעין עלית ובבית"ר עלית; גם הם נהנים מדיור זול שכמותו לא יכולים היו להשיג בתוך תחומי הקו הירוק. כל שלוש קבוצות המתנחלים נהנות מעובדה אחת נוספת והיא שרובן ממוקמות במרכז הארץ, קרובות לירושלים במזרח או לגוש דן במערב, שם רוב המתנחלים מוצאים את פרנסתם.

ועם זאת, ההבטחה המגולמת בפרויקט ההתנחלויות היא כאמור לא חברתית-כלכלית אלא מדינית: למנוע ריבונות פלסטינית בשטחים שנכבשו ב-1967 ולמצער לצמצם את היקפה הטריטוריאלי תוך כדי ביתור השטח למובלעות נפרדות.

מניע זה ניכר היום יותר מבעבר, על רקע התביעה העולה ומושמעת בחוגי הימין המתנחלי, לספח את כל ההתנחלויות לישראל. תביעה מקיפה עוד יותר היא לספח את כל השטחים הפלסטיניים למדינת ישראל, כשם שסופחו מזרח ירושלים ורמת הגולן.

בימים אלה קיבלה תביעה זאת חיזוק מפי שגריר ארצות הברית בישראל, שהכריז כי בנסיבות מסוימות תהיה ישראל זכאית לספח לעצמה חלקים מן השטחים הפלסטיניים.⁵

הבשורה היא סיפוח.

ובתחרות בין שתי קבוצות היישובים, הסיפוח דוחק פיתוח.

בין עיירות הפיתוח להתנחלויות הסיפוח

מאז המלחמה ב-1967 ולמעט שתי תקופות קצרות – ממשלת האחדות הלאומית באמצע שנות ה-1980 וממשלת רבין בתחילת שנות ה-1990 – ממשלות ישראל פעלו לקידום פרויקט ההתנחלות. עיירות הפיתוח, שהיו עד לאותה מלחמה אחד הפרויקטים הממלכתיים הגדולים ביותר, מצאו עצמן בשולי העניין הציבורי.

בניגוד לעיירות הפיתוח, ההתנחלויות לא נזקקו לפיתוח משל עצמן, בהיותן סמוכות לערים הגדולות במרכז הארץ. רבות מן ההתנחלויות משמשות כ"ערי שינה" של עובדי ועובדות מדינה: פקידי ממשלה, אנשי צבא, מורות, אחיות, עובדות סוציאליות וכיו"ב.

דברים אלה באים לידי ביטוי בנתוני האוכלוסייה: בהתנחלויות, התמורות הדמוגרפיות היו דינמיות הרבה יותר מאשר בעיירות הפיתוח. בין השנים 1991 ל-2017, בשעה שאוכלוסיית ישראל גדלה בשיעור של 74% ובשעה שאוכלוסיית עיירות הפיתוח גדלה בשיעור דומה של 71%, אוכלוסיית ההתנחלויות גדלה הרבה יותר: ההתנחלויות של "משפרי דיוור", דהיינו ההתנחלויות העירוניות הלא חרדיות – גדלו בשיעור של 156%, אלו "האידיאולוגיות" גדלו בשיעור של 260% ואילו ההתנחלויות העירוניות החרדיות, גדלו בין 1997 ובין 2017 בשיעור של 504%. באשר לעיירות הפיתוח, הן חוו תהליך של שקיעה דמוגרפית, כאשר במהלך שנות ה-1980 היה מאזן ההגירה שלהן שלילי – מספר הנוטשים היה גדול ממספר המצטרפים. בשנות ה-1990 הראשונות הפך מאזן ההגירה של עיירות הפיתוח לחיובי, הודות לקליטה של עשרות אלפי עולים ממדינות חבר העמים: נקודת השיא הייתה שנת 1991.

אולם לאחר מכן שב מאזן ההגירה של עיירות הפיתוח להיות שלילי – עם שיא שלילי ב-2006 – ונותר כזה עד 2014. בהתנחלויות כולן, מאזן ההגירה היה חיובי כל השנים, הגם שעודף המצטרפים על פני הנוטשים קטן בתקופת האינתיפאדה השנייה ונותר נמוך גם בהמשך.

לא רק בגודל האוכלוסייה אלא גם במישור הכלכלי עקפו ההתנחלויות את עיירות הפיתוח. זאת, בראש ובראשונה בגלל קרבתן של ההתנחלויות למרכז הארץ. קרבה זאת התבטאה הן בשיעור גבוה של מתנחלים בעלי השכלה גבוהה והן בהזדמנויות התעסוקה הרבות והמגוונות המאפיינות את מרכז הארץ. ההתנחלויות החרדיות הן חריגות מבחינה זאת ששיעור התעסוקה בהן נמוך.

המתנחלים מצטיינים בשיעור גבוה של בעלי משלח יד אקדמי, קטגוריה הכוללת, בין היתר, עובדות ועובדי הוראה. גם שיעור העובדים במכירות ובשירותים מעט גבוה מן הממוצע הארצי. לעומת זאת ההתנחלויות מצטיינות בשיעור נמוך של עובדים מקצועיים בחקלאות ובתעשייה ושל עובדים בלתי מקצועיים.

ייחודה של התעסוקה בהתנחלויות מתבלט עוד יותר כאשר בוחנים את התפלגות העובדות והעובדים לפי ענף תעסוקה. כרבע – 23.1% מן המתנחלים המועסקים עובדים בחינוך, בהשוואה לשיעור של 12.6% באוכלוסייה הישראלית בכללותה. 13.8% מועסקים במנהל ציבורי, ביטחון וביטוח לאומי, בהשוואה ל-10.2% באוכלוסייה הכללית; 12.5% מהם מועסקים בשירותי הבריאות והרווחה, בהשוואה ל-10.9% באוכלוסייה הכללית. בסך הכל, מחצית – 49.4% – מן המועסקים והמועסקות בהתנחלויות עובדים בשירותים מדינתיים מובהקים, בהשוואה לשליש – 33.7% – באוכלוסייה הכללית.

ההתנחלויות שאותן כינינו במונח האמריקני "ערי שינה", מצטיינות בכך שמרבית המועסקים בהן עובדים מחוץ ליישוב המגורים. ב-2017, כשני־שלישים – 65.2% – מן המועסקים בהתנחלויות אלה עבדו מחוץ ליישוב המגורים, בהשוואה לשיעור של 53.9% בכלל ישראל. לא זו בלבד, רובם הגדול של המתנחלים הללו – 84.6% – היו מועסקים מחוץ למחוז המגורים שלהן, דהיינו, מחוץ למחוז יו"ש.

הפער בין מרכז לפריפריה במיקום ובתעסוקה בא לידי ביטוי מובהק בגובה השכר: ב-2016, השכר הממוצע בהתנחלויות "האידיאולוגיות" היה הגבוה ביותר ועמד על 11,027 ש"ח לחודש עבודה. השכר הממוצע בהתנחלויות העירוניות הלא חרדיות ("משפרי דיור") – מעלה אדומים, אריאל וגבעת זאב – היה דומה לשכר הממוצע בישראל כולה:

10,205 ש"ח לעומת 10,488 ש"ח, בהתאמה. בעיירות הפיתוח, לעומת זאת, השכר הממוצע עמד על 8,725 ש"ח – נמוך בכ-17% מן הממוצע הארצי. השכר הממוצע הנמוך ביותר נרשם בהתנחלויות העירוניות החרדיות – 5,889 ש"ח.

כמה זה עולה לנו

הכסף שהופנה לעיירות הפיתוח מעולם לא היה רב במיוחד. התשתיות היו דלות וכך גם השירותים המדינתיים. בשנות ה-1950 וה-1960, גם קופת האוצר היתה דלילה.

הכסף המופנה להתנחלויות רב הרבה יותר, בין השאר משום שבעת הקמתן, משאבי המדינה היו רבים יותר. ההתנחלויות נהנות ללא ספק מתקציבים ממשלתיים נדיבים: המדינה מסייעת למתנחלים, בעיקר לאלה היושבים בהתנחלויות "האידיאולוגיות", אם ברכישת דיור – הלוואות נוחות למשתכנים, מימון מחצית מעלות הפיתוח של פרויקט בנייה, פטור ממכרז על הקרקע והנחה של כ-70% מערך הקרקע. בנוסף, הממשלה מסבסדת את שירותי החינוך, הבריאות והרווחה בשיעורים גבוהים מאלה הנהוגים בתוך הקו הירוק.⁶

המתנחלים "האידיאולוגיים" נהנים מאיכות חיים גבוהה והם חברים של כבוד במעמד הבינוני המבוסס בישראל. באשר לעיירות הפיתוח, בעוד שחלק מהן – יקנעם עלית, יבנה, קרית גת – נהנות מבואן של חברות היי טק, מרביתן מאופיינות בשכר נמוך מן הממוצע ובתלות גבוהה במפעלי לואו־טק שמרבית הישראלים נחשפים לעצם קיומם רק כאשר אחד מהם נסגר ומותיר משפחות רבות ללא פרנסה. על פי הנתונים, גם ההתנחלויות העירוניות הלא־חרדיות ("משפרי דיור") נהנות מרמת חיים גבוהה מזו של עיירות הפיתוח. רק ההתנחלויות החרדיות הן בעלות נתונים נמוכים מאלה של עיירות הפיתוח.

ועם זאת, ההוצאה התקציבית הגדולה ביותר על ההתנחלויות היא לא זאת המקדמת רמת חיים אלא זאת המבטיחה לכל התנחלות ולכל מתנחל/ת הגנה צבאית ומשטרתית מסביב לשעון.

עלות גבוהה ראשונה כרוכה בהחזקתן השוטפת של חטיבות שלמות העוסקות יום וליל בשמירה על ההתנחלויות. עלות גבוהה שנייה היא זו הכרוכה בסלילת הכבישים, בין השאר כדי לאפשר למתנחלים גישה לשטחים שבתוך הקו הירוק, שם מועסקים רובם, כפי שראינו. בנוסף לכבישים המרכזיים ובהם חוצה שומרון, חוצה בנימין, חוצה יהודה וכביש אחד מזרח, נסללו מאות קילומטרים של כבישים העוקפים את היישובים הפלסטיניים.

עלות גבוהה שלישית היא מיגון ההתנחלויות – גדר היקפית אלקטרונית, דרך פטרולים, מגדלי שמירה, אמצעי תצפית, כיתות אבטחה, לחצני מצוקה, שער חשמלי, דרך חרום ועוד.

על אלה יש להוסיף מיגון אוטובוסים והעמדת רכבי ליווי לספקים ולנותני שירותים.

ואז יש פיקוח על הפלסטינים – מערך של חסימות, מחסומים, שערים, נקודות ביקורת ומעברים.

לבסוף יש למנות את גדר ההפרדה, שכיוון שנבנתה לאורך תוואי פתלתל שמטרתו לספח התנחלויות רבות לתוך השטח הישראלי, נמתחת לאורך של 815 ק"מ בעלות של 15 מיליון ש"ח לק"מ – עלות שהסתכמה לכדי למעלה מ-12 מיליארד ש"ח.⁷

במשך שנים הצדיקו ממשלות ישראל את הקמתן של ההתנחלויות בכך שהן תורמות לביטחון ישראל. מתברר כי במקום שיגבירו את הביטחון בישראל, הן בעצמן מהוות נטל ביטחוני: שמירה על ההתנחלויות היא המשימה השוטפת העיקרית של צה"ל. דבר זה מגביר עד מאוד את נטל הביטחון הרובץ ממילא על ישראל.⁸

במבט רחב מעט יותר ניתן לומר כי עלותן העיקרית של ההתנחלויות, מעבר לתקציב הצבאי השוטף ומעבר להטבות המדינתיות למיניהן היא העובדה שבעצם קיומן, וכמובן גם בתהליך התרחבותן, הן טומנות בחובן תחזית של התמשכות של הסכסוך הישראלי-פלסטיני. אמנם, גם הסדר מדיני בתנאים הנדיבים ביותר שהציעה ישראל אין בהם כדי להבטיח שלום ושקט נצחיים, אבל פרויקט ההתנחלויות מבטיח ללא ספק עימות מתמשך. במלים אחרות, פרויקט ההתנחלויות מבטיח כי הסיפוח ימשיך לדחוק לשוליים את הפיתוח. אילו היו סכומים שכאלה מופנים על פני השנים לפריפריה, סביר להניח כי היא כבר היתה פחות פריפריאלית.

מיעוט שמכתיב סדר יום לאומי

ראינו מספר גדול של הבדלים בין ההתנחלויות ובין עיירות הפיתוח. עליהם ניתן להוסיף עתה הבדל משמעותי נוסף, אשר במובנים רבים מכנס תחת כנפיו את כל שאר ההבדלים והוא, כוחם הפוליטי העולה של המתנחלים המכונים "אידיאולוגיים"; לעומת כוחן הפוליטי הקטן של עיירות הפיתוח.

עיירות הפיתוח נהנו מתקופת זוהר פוליטית בשנות ה-1980 וה-1990, כאשר כמה מראשיהן הפכו לכוכבים פוליטיים והגיעו לכנסת ולמשרות בכירות בממשלה. מאז, לא הצליחו נציגיהן לשחזר מעמד זה.

המחנה הפוליטי התומך בהתנחלויות בפרט ובסיפוח בכלל, לעומת זאת, הולך ורוכש לעצמו מעמד מרכזי בקביעת סדר היום המדיני. זאת, בעיקר דרך התעצמותן של מפלגות המגזר הדתי-לאומי שהפכו למפלגות הימין המתנחלי. על אף שמפלגות אלה מייצגות קבוצות אוכלוסיה שונות ובעלות עמדות שונות בסוגיות אזרחיות, הסוגיה המרכזית המחברת ביניהן היא שימור מפעל ההתנחלויות וקידום מדיניות הסיפוח.

למרות שגם בליכוד ישנם חברי כנסת המזוהים עם מפעל ההתנחלויות, בשנים האחרונות הנציגה הבולטת של הימין המתנחלי היתה מפלגת הבית היהודי בראשות נפתלי בנט. בנט מזוהה יותר מכל עם אידיאולוגיית הסיפוח, אותה החל לקדם כבר משנת 2012 תחת השם "תוכנית ההרגעה", שעיקרה סיפוח והחלת ריבונות ישראלית על כל שטחי C, כ-60% משטחי יו"ש.

בבחירות האחרונות (אפריל 2019) ההישג האלקטורלי של מפלגות הימין המתנחלי אינו גבוה במיוחד. רשימת "איחוד מפלגות הימין" זכתה ב-3.7% מסך הקולות הכשרים. יחד עם שתי מפלגות נוספות, שלא עברו את אחוז החסימה: "הימין החדש" ו"זהות" – הגיע שיעור הקולות לימין המתנחלי ל-9.7% מכלל הקולות בארץ.

הריכוזים הגדולים של המצביעים לרשימות הימין המתנחלי הם בהתנחלויות "האידיאולוגיות", שם הם זכו בשני העשורים האחרונים במחצית מהקולות. בהתנחלויות העירוניות הלא חרדיות ("משפרי דיור") – מעלה אדומים, אריאל וגבעת זאב, שיעור המצביעים לימין המתנחלי עמד בכל מערכות הבחירות הללו, בממוצע, על 16%. בהתנחלויות העירוניות החרדיות – מודיעין עילית, בית"ר עילית ועמנואל – הלכו כמעט כל הקולות למפלגות החרדיות. בעיירות הפיתוח, המזוהות מאז המהפך של 1977 כ"מעוזי ימין", שיעור ההצבעה לימין המתנחלי עמד בממוצע על 10% בלבד.

אלא שכוחו של הימין המתנחלי חורג מהישגיו האלקטורליים. זאת, מכיוון שההתנחלויות הפכו לסוגיית ליבה בסכסוך המתמשך. כיוון שכך ממלא הימין המתנחלי גורם מפתח בקביעת סדר היום הלאומי כולו: הלחץ המתמיד לפרום את הסכמי אוסלו, להתנגד למשא ומתן עם הפלסטינים, להרחיב את הבנייה בהתנחלויות המוכרות, להשיג הכרה בהיאחזויות, להשתלט על מבנים, לפגוע בחקלאים פלסטיניים, לדרוש עוד ועוד הגנה צבאית – ולהגדיר מי ומה הוא לאומי ומי ומה לא.

עיירות הפיתוח – ובעצם הפריפריה הישראלית כולה – לא הצליחו מעולם ואינן מצליחות גם היום לרכוש לעצמן מעמד דומה, שהיה מאפשר להציב מחדש את הפיתוח בראש סדר היום הישראלי.

סיפוח דוחק פיתוח.

אוכלוסייה לפי סוגי יישוב, 1991-2017 במספרים מוחלטים ובאחוזים

שיעור שינוי 2017-1991	2017	1991	יישוב
74%	8,798,900	5,058,800	ישראל
504% (1997)	128,100	21,200 (1997)	■ התנחלויות עירוניות חרדיות
156%	74,700	29,200	■ התנחלויות עירוניות לא חרדיות ("משפרי דור")
260%	205,800	57,200	■ התנחלויות "אידיאולוגיות"
71%	835,200	488,500	■ עיירות פיתוח

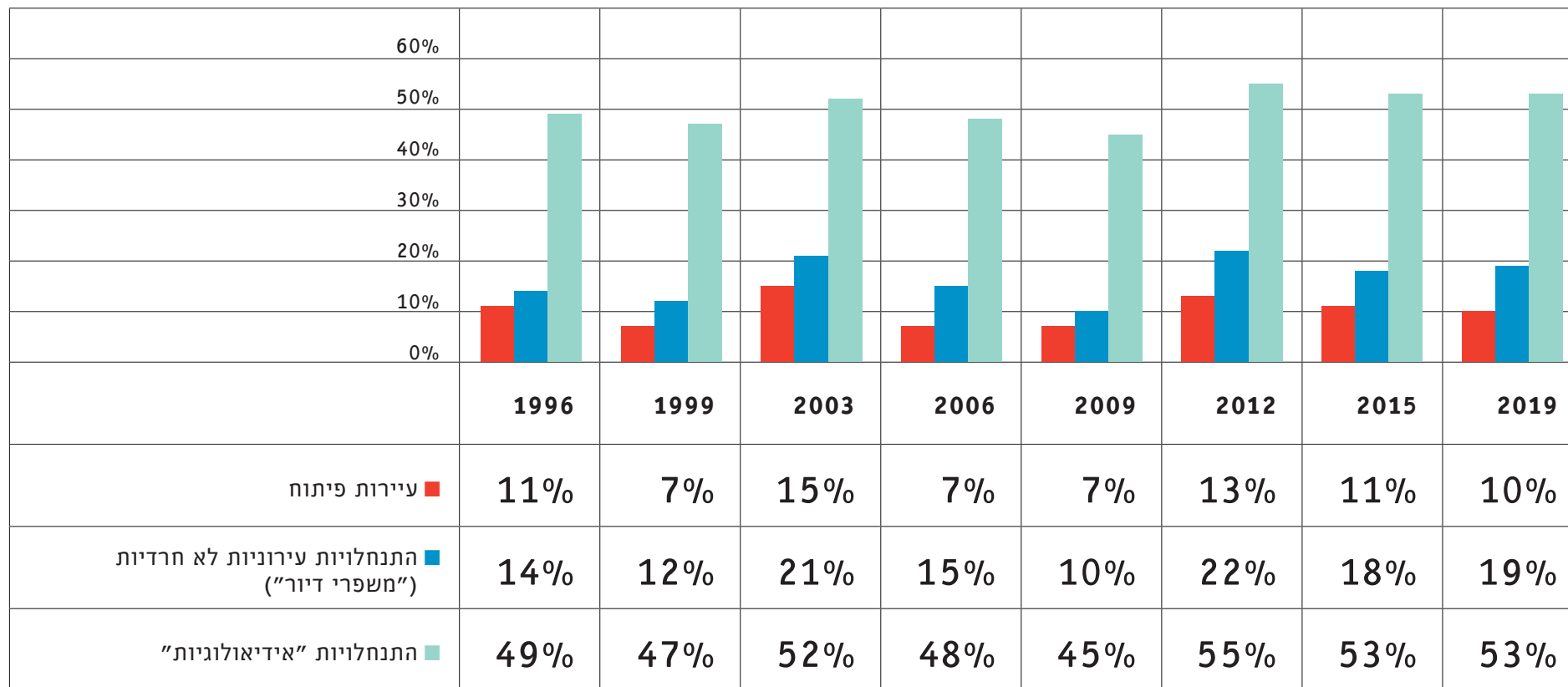
מקורות: הלמ"ס, שנתון סטטיסטי לישראל, שנים שונות; עיבוד של מרכז אדוה מתוך קבצי הרשויות המקומיות בישראל, שנים שונות.

הערות:

1. שנת 1997 היא השנה הראשונה עבור יש נתונים מלאים עבור אוכלוסיית שלושת התנחלויות העירוניות החרדיות.
2. התנחלויות עירוניות חרדיות: ביתר עילית, מודיעין עילית ועמנואל.
3. התנחלויות של "משפרי דור": התנחלויות העירוניות הלא חרדיות מעלה אדומים, אריאל וגבעת זאב.
4. התנחלויות "אידיאולוגיות": שאר היישובים הישראליים ביהודה ושומרון, ללא המועצה האזורית חוף עזה.
5. הנתונים אינם כוללים את התושבים בשכונות היהודיות של ירושלים המזרחית.

שיעור ההצבעה למפלגות הימין המתנחלי לפי סוג יישוב, 1996-2019

תוצאות הבחירות לכנסת ה-14 (1996) עד הכנסת ה-21 (2019), כאחוז מתוך סך הקולות הכשרים ביישוב

הערות:

1. קבוצת ההתנחליות העירוניות הלא חרדיות ("משפרי דור") כוללת את מעלה אדומים, אריאל ונבעת זאב. קבוצת "התנחליות אידיאולוגיות" כוללת את שאר היישובים הישראליים בתחומי יו"ש ורצועת עזה (לפני 2005), למעט מודיעין עילית, בית"ר עילית ועמנואל.
2. מפלגות הימין המתנחלי כוללות את המפלגות והרשימות הבאות: המפד"ל, האיחוד הלאומי, הבית היהודי, איחוד מפלגות הימין, עצמה לישראל, חירות, הימין החדש, יחד, זהות.

מקור: עיבוד של מרכז אדוה לתוצאות הבחירות לכנסת ה-14 עד הכנסת ה-21. **קבצי נתונים מאתרי ועדת הבחירות לכנסת.**

פרסום זה הופק בסיוע האיחוד האירופי וה-Fund for Middle East Peace.

האחריות הבלעדית על תכניו של פרסום זה נתונה בידי מרכז אדוה ואין להתייחס אליהם בשום אופן כמשקפים את עמדות האיחוד האירופי או ה-FMEP.

הערות

- 1 להרחבה בנושא ראו: סבירסקי, ש' ודגן-בחגלו, נ' (2017). **הכיבוש: מי משלם את המחיר**. תל-אביב: מרכז אדוה.
- 2 הכנסת, מרכז המחקר והמידע (2018). **מבט על ערי הפיתוח, 2016-1972**. עמ' 20.
- 3 פרנקל, ב' (9.6.2019). חשיפה: המיזם שנועד להפוך את ערי הפיתוח למרכזי מגורים, תעסוקה ותרבות. Ynet.
- 4 עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, קבצי רשויות מקומיות, שנים שונות; קורה, מ' וחושן, מ' (2019). **על נתוני ירושלים 2019**. מצב קיים ומגמות שינוי. ירושלים: מכון ירושלים למחקרי מדיניות.
- 5 לנדאו, נ', חורי ג', ותיבון, א' (10.6.19). **שגריר ארה"ב לא שולל סיפוח: לישראל יש זכות להחזיק בחלק מהגדה**. הארץ.
- 6 המועצה לשלום ולביטחון (2012). **התנחלויות אינן שוות ביטחון**.
- 7 שם: שם.
- 8 ראו למשל המועצה לשלום ולביטחון (יוני 2012). **התנחלויות אינן שוות ביטחון**; מולד: המרכז להתחדשות הדמוקרטיה (2017). **הביטחון הלאומי וההתנחלויות**.

AdvaCenter مرکز أدفا
מרכז אדוה
מידע על שוויון וצדק חברתי בישראל